

УДК 343.01

О.С. Кузембаєв,
асистент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНДЕКС БІГМАКА У ВИЗНАЧЕННІ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СПРАВЕДЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкривається дослідження та з'ясування належного рівня справедливості мінімального розміру покарання у кримінальному праві України, що визначається на підставі економічного показника реального рівня інфляції — індексу БігМака.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальна відповідальність, економіка і кримінальне право, принцип справедливості кримінального права, індекс Бігмака, індекс інфляції, співрозмірність злочину і покарання.

Постановка проблеми. Одним із основоположних принципів кримінального права, який фактично обумовив його виникнення та створення необхідності та обумовленості застосування покарання, є принцип справедливості. Справедливість є однією із ключових засад всієї системи кримінального права. Саме справедливість, що найбільш явно представлена у визначенні співрозмірності вчиненого злочинного діяння та встановленої міри покарання є тим стовпом кримінального права на якому й здійснюється весь принцип дії кримінального права. Навіть більше, на підставі наявності справедливості у визначенні співрозмірності вчиненого злочинного діяння та встановленої міри покарання, що носить оціночно-довірчий характер й обумовлює перспективу «довіри» до кримінального права як такої, що має крім важелів впливу у вигляді державного примусу, також й певну довіру до нього.

Актуальність теми дослідження полягає в дослідженні та з'ясуванні належного рівня справедливості мінімального розміру покарання у кримінальному праві України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення співрозмірності вчиненого злочинного діяння та встановленої міри покарання були предметом дослідження ще з давніх часів та кримінального права зокрема. Отже, науково-теоретичну базу дослідження принципу справедливості становлять роботи вчених різних часів. У дореволюційний період зазначені проблеми досліджували вітчизняні правознавці: В.Д. Спасович, Б.О. Кістяківський, М.С. Таганцев та інші.

У радянський та пострадянський періоди різні аспекти сутності та змісту принципу справедливості в кримінальному праві вивчали: Н.А. Беляев, С.Г. Келіна, В.М. Кудрявцев, П.А. Феллов, М.Г. Шаргородський та інші.

Серед сучасних дослідників слід згадати роботи П.П. Андрушко, В.О. Навроцького, В.О. Меркулової, О.В. Степаненко, Є.Л. Стрельцова, В.О. Тулякова, М.І. Хавронюка та інших, які торкались різних аспектів досліджуваної проблеми.

Метою статті є встановлення належного рівня справедливості мінімального розміру покарання у кримінальному праві України.

Виклад основного матеріалу. Перші спроби запровадження принципу співрозмірності злочину та покарання були здійсненні ще за принципом таліону. Згідно з ним, міра покарання повинна відбивати шкоду, заподіяну злочинцем [1, с. 163].

На загальному рівні С.Г. Келіна та В.М. Кудрявцев виділяють три рівні прояву принципу справедливості у кримінальному праві. Перший передбачає справедливість призначення покарання, другий рівень — вимогу визначити справедливу санкцію за злочинне діяння, а третій рівень — формування визначеного кола злочинних діянь [2, с. 64].

В.В. Івченко зазначає, що справедливість є такий принцип, який поглинає все кримінальне право. Тобто принцип справедливості притаманний всім інститутам кримінального права, тобто вплив принципу справедливості здійснюється на всі норми кримінального права [3, с. 491].

Справедливість в переважній більшості є філософською, а не правовою категорією. Так, серед філософів справедливість визначається як одна із форм загальної моральної оцінки, специфіка якої пов'язана з дотриманням міри об'єктивності імперативної і оціночної функції свідомості, а також застосуванням по відношенню до людини суспільних санкцій [4]. З точки зору підходу до визначення справедливості, то на філософському рівні виділяють зрівняльну

(вимагає рівності та еквівалентності у похідних, що виникають внаслідок дій людей) та розподільну справедливість (пропорційне ставлення до людей та людських цінностей).

Проте в переважній більшості в кримінальному праві досліджують справедливість в контексті справедливості призначення покарання, проте як ознаку пеналізації не визначають.

Дослідження дотримання справедливості як вимогу визначити справедливу санкцію за злочинне діяння не стає детальним дослідженням серед науковців кримінально-правового циклу. В тому разі якщо й виникає питання про дотримання справедливості при визначенні санкції, в переважній більшості визначають або оцінюють дотримання справедливості певної санкції щодо конкретної статті на предмет врахування тяжкості злочину, відповідність конкретним обставинам вчинення злочину та особливостям особи злочинця. Тобто відбувається, за словами Д.О. Балобанової, визначення відповідності розміру заподіяваної діянням шкоди, яке впливає саме на розмір санкції, тобто на пеналізацію [5, с. 102]. Отже, як правило, здійснюється оцінювання дотримання справедливості щодо конкретного прояву пеналізації у конкретній санкції статті, або частини статті.

Найменшої уваги при дослідженні принципу справедливості приділяється дослідженню питання визначення справедливості при визначенні співрозмірності кримінальної відповідальності. Справа в тому, що «конкретна пеналізація», що проявляється у визначенні відповідності розміру заподіяваної діянням шкоди, яке впливає саме на розмір конкретної санкції залежить від тих меж застосування кримінальної відповідальності, що вже передбачений Кримінальним кодексом України 2001 р. (далі — КК України). Такі межі вста-

новлені від мінімального розміру найменш тяжкого виду покарання до найбільш тяжкого покарання — в розмірі від 30 неоподаткованих мінімумів доходів громадян до довічного позбавлення волі. Найскладність питання, як раз становить, це дотримання у визначенні мінімального розміру кримінальної відповідальності, що буде справедливим й достатнім для визначення як суспільної небезпечності діяння, дотримання відповідності розміру заподіюваної шкоди, та й навіть, відмежуванні злочинного діяння від незлочинного діяння або проступку. Так, питання відповідності найменшої межі розміру кримінальної відповідальності й викликає суперечки щодо необхідності у дотриманні достатності як визначення такого діяння злочинним так й достатнім для справедливої караності вчиненого злочинного діяння.

Питання визначення відповідності такої мінімальної межі розміру кримінальної відповідальності розміру та тяжкості вчиненого діяння й є тим «каменем спотикання» на якому зосереджується багато вчених та навіть філософів. Якщо підходити буквально та однозначно до дотримання справедливості в кримінальному праві, то воно буде адекватним відображенням позиції «відплати рівним за рівне», що не є прийнятним для кримінального права. У зв'язку з цим виникає питання — яка достатня мінімальна міра покарання для особи, що вчинила злочин невеликої тяжкості. Якщо проаналізувати ст. 12 і ст. 53 КК України, то це 30 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Проте питання виникає про те, чи воно є справедливим, що й потребує дослідження.

Проблемність визначення такої мінімальної міри кримінальної відповідальності й викликає певні суперечності щодо адекватності сприйняття достатності та справедливості такої міри пока-

рання для визначення мінімальної міри суспільної небезпечності злочину.

Так, станом на момент прийняття у 2001 році КК України, мінімальний розмір штрафу передбачався на рівні 30 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, який не зазнавав змін станом й на 2016 рік. Розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян для розрахунків розміру покарання у вигляді штрафу в кримінальному законодавстві згідно наступних нормативно-правових актів (Указ Президента України № 1082/95 від 21.11.1995 р., Закон України № 889-IV від 22.05.2003 р., Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р.) не змінювався й на зараз дорівнює 17 гривням.

Отже, законодавець встановив, що на рівні 2001 року 510 гривень — це достатня мінімальна міра покарання для визнання діяння злочинним та застосування кримінальної відповідальності та є справедливим й адекватним мінімальної тяжкості заподіюваної шкоди. Впродовж останніх від 2001 року, 15 років дії чинного КК України дана норма про мінімальну міру покарання не зазнала змін. Отже, законодавцем й досі вважається, що 510 гривень — це достатня мінімальна міра покарання для визнання діяння злочинним та застосування до особи кримінальної відповідальності.

Інша справа, якщо дослідити питання визначення розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян при визначенні розміру заподіюваної шкоди, а саме в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму доходів громадян починаючи з 2003 року із прийняттям Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» та подальшою заміною його Податковим кодексом № 2755-VI від 02.12.2010 р. встановлюється на рівні податкової соціальної пільги яка

є «плаваючою», тобто мінливою. Отже, справедливість при кваліфікації злочинів або правопорушень та визначенні розміру та тяжкості заподіюваної шкоди дотримується. Про що неможливо сказати щодо мінімальної межі розміру кримінальної відповідальності.

Підставою дотримання справедливості встановлення розмірів кримінальної відповідальності є також наявність положення ст. 1 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» від 03.07.1991 № 1282-ХІІ, яке визначає, що «індексація грошових доходів населення — це встановлений законами та іншими нормативно-правовими актами України механізм підвищення грошових доходів населення, що дає можливість частково або повністю відшкодувати подорожчання споживчих товарів і послуг».

Економіка України починаючи від 2001 року (в нашому об'єкті дослідження це рік прийняття КК України) була істотно піддана інфляції. Інфляція в економіці в загальному розумінні (від лат. *inflatio* — здуття) — це знецінювання грошей.

Отже, інфляційні процеси, що полягають у знеціненні грошей та національної валюти також прямо торкаються й кримінального права. Справа в тому, що інфляція має місце й в кримінальному праві, а саме впливає на розрахунок мінімального розміру найменш тяжкого виду покарання. Тобто, якщо сума у 510 гривень, що еквівалентна 30 неоподаткованим мінімумам доходів громадян вважалось достатнім для мінімального розміру кримінальної відповідальності для 2001 року, то воно не є справедливим та адекватним для 2016 року. Складність викликає у питанні який розмір повинен бути адекватним та справедливим.

Вважаємо, що в інфляція в кримінальному праві — це є знецінювання співрозмірності кримінальної відповідальності

щодо тяжкості вчинення злочину. Аналіз інфляційних процесів в кримінальному праві проведено на дослідженні мінімального розміру штрафу як грошового виду покарання в КК України.

Для визначення індексу «інфляції співрозмірності кримінальної відповідальності» в КК України візьмемо прийняту в теорії економіки індекс інфляції, який розраховується на основі співставлення розмірів споживчого кошику і використовується для розрахунку прожиткового мінімуму, виходячи із вартості споживчого кошика у актуальних цінах [6, с. 232-233].

Звідси вважаємо, що можна визначити, що індекс «інфляції співрозмірності кримінальної відповідальності» в КК України — це механізм підвищення/зниження мінімального розміру найбільш м'якого виду покарання в КК, що необхідний для можливості часткової або повної компенсації (вирівнювання) співрозмірності розмірів санкцій та видів покарань КК щодо економічної інфляції у вигляді подорожчання споживчих товарів і послуг, що відбувається в певній державі.

За основу споживчого кошику візьмемо «індекс БігМаку» [7], який в повній мірі відображає паритет купівельної спроможності в різних країнах, що відбувається як «зміна співвідношень валютного курсу за інших рівних умов пропорційно зміні співвідношення між нашими цінами і цінами за кордоном» [8, с. 104]. В основі визначення «індексу БігМаку» покладено співставлення розміру ціни на гамбургер «БігМак» всесвітньої компанії McDonald's на території США із цінами в інших країнах.

Візьмемо за основу виміру «інфляції співрозмірності кримінальної відповідальності» в КК України співставлення мінімальних розмірів покарання кримінального законодавства США і України. Покарання кримінального законодавства

США нами було взято у зв'язку з тим, що це дозволить співставляючи мінімальний розмір покарання кримінального законодавства США із ціною на гамбургер «БігМак» в США, встановити кількість купівлі гамбургерів «БігМак» в США від такого мінімального розміру покарання кримінального законодавства США, як визначення недооцінки/переоцінки коефіцієнту «справедливості у вартості» мінімального розміру покарання КК України.

Згідно ст. 6.03. «Штрафи» Примірного кримінального кодексу США [9] та ст. 12.23 Кримінального кодексу штату Техас [10] мінімальний розмір штрафу за дрібний місдімінор встановлений у розмірі 500 доларів США, який впродовж часу не зазнавав змін.

Таким чином, мінімальний розмір штрафу за дрібний місдімінор встановлений у розмірі 500 доларів США, що дорівнює у 2016 році згідно статистичних даних цін The Economist біля 101 гамбургера [11]. В свою чергу мінімальний розмір штрафу в КК України на рівні 30 неоподаткованих мінімумів доходів громадян дорівнює в 2016 році біля 14 гамбургерів «БігМак» в Україні. Отже, рівень недооцінки у вартості «справедливості» мінімального розміру покарання в КК України у порівнянні із США дорівнює 86,1%, за формулою:

$$\frac{B_{\text{Мамер}} - B_{\text{Мукр}}}{B_{\text{Мамер}}} \cdot 100 = \% \text{ НВСМРП}$$

де *НВСМРП* — відсоток недооцінки у вартості «справедливості» мінімального розміру покарання КК України у порівнянні із США;

B_{Мамер} — ціна на гамбургер «БігМак» в США в поточному році;

B_{Мукр} — ціна на гамбургер «БігМак» в Україні в поточному році.

Підсумовуючи вищезазначений аналіз недооцінки у вартості «справедливості»

мінімального розміру покарання КК України у порівнянні із США, який в 2016 році становить 86,1%, зазначимо, що така динаміка вказує на наявність необхідності приведення розмірів покарання КК України у співрозмірність із тяжкістю злочинів визначених ст. 12 КК України щодо мінімального розміру покарання встановленого за кримінальним законодавством США.

В свою чергу потребує приведення до справедливого мінімальний розмір покарання враховуючи рівень інфляції в Україні. Так, рівень інфляції на підставі даних про індекс інфляції за 2015 рік склав 143, 3% за даними органів виконавчої влади в Україні [12], що не відображає реальний рівень інфляції. Отже, для врахування реального рівня інфляції потрібно визначити рівень інфляції на підставі індексу БігМаку. Із врахуванням того, що індекс БігМаку в Україні почав враховуватися з 2004 року, то реальний рівень інфляції в Україні на підставі індексу БігМаку склав 1555,6% за формулою:

$$\left(\frac{30_{\text{нмдг}}}{\text{ЦБМУ04}} = \text{КБМУ04} \right) \cdot 100 \div \left(\frac{30_{\text{нмдг}}}{\text{ЦБМУ16}} = \text{КБМУ16} \right) = \% \text{ НВСМРП}$$

де *НВСМРП* — відсоток недооцінки у вартості «справедливості» мінімального розміру покарання КК України;

30_{нмдг} — 30 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що еквівалентна сумі у 510 гривень;

ЦБМУ04 — ціна на гамбургер «БігМак» в Україні в 2004 році в доларовому еквіваленті;

КБМУ04 — кількість гамбургерів «БігМак» в Україні за цінами 2004 р.;

ЦБМУ16 — ціна на гамбургер «БігМак» в Україні в поточному 2016 році в доларовому еквіваленті;

КБМУ16 — кількість гамбургерів «БігМак» в Україні за цінами поточного 2016 р.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищезазначений аналіз недооцінки у вартості «справедливості» мінімального розміру покарання у КК України у порівнянні із кримінальним законодавством США, який в 2016 році становить 86,1%, а в цілому «інфляція санкцій» в КК України у порівнянні із 2004 роком сягнула 1555,6 % вважаємо здійснити приведення мінімального розміру покарання КК України до належного справедливого

рівня. Належним мінімально-необхідним рівнем «справедливості» мінімального розміру покарання у КК України станом на 2016 рік повинно становити не 510 гривень, що еквівалентно 30 неоподаткованим мінімумам доходів громадян, а 7933,56 гривень, що пропонується змінити шляхом встановлення «плаваючого» розрахунку в залежності від рівня реальної інфляції в Україні, визначеного на підставі індексу БигМаку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко Є.В., Пилипеч Я.І. Співрозмірність злочину та покарання як складова принципу справедливості у кримінальному праві // Є.В. Коваленко / Вісник Кримінологічної асоціації України № 8 : збірник наукових праць [редкол. Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.П. Смельянов та ін.]. — Харків : Золота миля, 2014. — С. 163-168.
2. Келина С.Г. Принципы советского уголовного права: [учебник] / С.Г. Келина, В.Н. Кудрявцев. — М.: Наука, 1988. — 178 с.
3. Івченко В.В. Принципи справедливості та гуманізму у кримінальному праві / В.В. Івченко // Альманах права. — 2012. — Вип. 3. — С. 491-494.
4. Краснова Н.М. Моральні та соціальні аспекти поняття справедливості [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ntsaphil.univ.kiev.ua>
5. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Балобанова Дар'я Олександрівна. — Одеська національна юридична академія. — О., 2007. — 208 с.
6. Основи економічної теорії: Навчальний посібник для студентів неекономічних спеціальностей вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. — Житомир, 2004. — 314 с.
7. Див.: D.H. & R.L.W. The Big Mac index [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economist.com/content/big-mac-index>
8. Самуельсон П. Економіка. Вступний курс : пров. з англ. / П. Самуельсон. — М.: Прогрес, 1964. — 702 с.
9. Примерный уголовный кодекс (США). Официальный проект Института американского права: Перевод с английского / Под ред.: Никифоров Б.С. (Предисл.); Пер.: Никифоров А.С. — М.: Прогресс, 1969. — 303 с.
10. Уголовный кодекс штата Техас / Науч. ред. И.Д. Козочкин; пер. с англ. Д.Г. Осипова, И.Д. Козочкина. — СПб.: Юрид. центр Пресс, 2006. — 576 с.
11. D.H. & R.L.W. The Big Mac index: full data-set [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://infographics.economist.com/2016/databank/BMfile2000toJan2016.xls>
12. Индекс инфляции (Украина) 2000-2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl>

Кузємбаєв А.С.

Индекс БигМака в определении инфляционных процессов справедливости уголовной ответственности.

Аннотация. Статья посвящена исследованию и определению соответствующего уровня справедливости минимального размера наказания в уголовном праве Украины, которое определяется на основании экономического показателя реального уровня инфляции — индекса БигМака.

Ключевые слова: уголовное право, уголовная ответственность, экономика и уголовное право, принцип справедливости уголовного права, индекс БигМака, индекс инфляции, соразмерность преступления и наказания.

O. Kuzembaiev

Big Mac Index in determining inflation of fairness of criminal responsibility.

Summary. The article is report about investigations of the appropriate level of equity the minimum punishment in the criminal law of Ukraine, which is determined on the basis of the economic indicators of the real rate of inflation – the Big Mac index.

Keywords: criminal law, criminal responsibility, economy and criminal law, the principle of justice of criminal law, the Big Mac index, the inflation index, proportionality of crime and punishment.

